küsimus nii, et elanik saavutaks suurema kodumugavuse. Arvesse võttes tänapäeva agulite nägu ja sisu, ebasobiva seadeldusega kortereid, räpaseid ja inetuid hoove ning korduvalt üksteise külge ehitatud „kaadervärke" ning „lobudikke", ei saa sellest juttu olla. Ja mäherdune valuhoog läbib südame, kui meelde tuletame sümfoonilise ja esteetilise linna kriteeriumi: „linn ei ole tervem, kui suurim suremuse koeffitsient kuskil saras või linnaosises seda näitab, linn ei ole ilusam kui jõuledaim üürikasarm. Mitte lillesõõrid ega ilupuiesteed, vaid tagahoovid on ta väärtuse ja jõu tõelik mõõdupuu" (Benjamin Marsh). Vanad veendeväärtused — „oma toa, oma loa" igatsus, olgu see siis eraomanduse või üürikorteri näol — on äärmisimate sotsiaalsete teooriate kiuste püsima jäänud, ja selle konstandi kohaselt ergutades ning korraldades tulebki ruumikute kujundamisi toimetada. Välismail, eriti Inglis- ja Saksamaal (171) (295) (301), on juba mõnda aega käimas säärane võitlus. Seal on pöördutud minevikku, otsitud eeskuju möödunud sajandeist. Meil on asi seda raskem, et meie linnaehituses puuduvad traditsioonid ja et masside teadmatus ning väikekodanlik, aga ka tõusikuline rikkus tähendab pahatihti hädaohtu plaanikale ning harmoonilisele linnaorganismi kujundamisele. Ja kas olelevas linnas on üldse teostatav t ä i e l i n e, olgugi aeglane, asulaorganismi t e i s e n d a m i n ' e, ja kas see üldse soovitav on, näib kahtlasena ja küsitavana. Tartu on — nagu iga teinegi linn — tulemus maastikuliste, tulunduslikkude, majanduslikkude, politiliste toimingute, aga ka rahva teotsemisest. Siin ei saa vana hävitada nõiaviipel ja asendada uuega, siin areneb asendi, olude, aga ka meie endi tahtel uus ja omapärane, mida tuleb olelevaga kokkukõlastada. Ülesanne kergeneb, kui ei jälita vanu ja võõrapäraseid eeskujusid — viimase nähtusega puutume kokku Tammelinna uuslaiendil —, vaid uuritakse kohalist tema põhjuslikus seoses ning rakendatakse saavutatud tunnetusi vastseks sünteesiks. Üldse on linnaehituse tehniline ja loogiline külg järjekindlal alusel, esteetilises peitub aga hädaoht. Koostades tänapäeval linnaehituse esteetilise programmi, kes teab, kes julgeb ennustada, et aastakümne või kahe pärast ei seata üles tänapäevale risti vastukäivaid esteetilisi nõudeid. Seetõttu on asula ja maastiku kooskõla vaatlemisel õigustatud ja eelistatav oikoloogiline ja ümbruseteaduslik vaatekoht. Ta aluseks on püüe inimese teotsemise loodusteaduslikku tunnetamist mõista inimese ja ümbruse vahetust suhtlemisest. Saavad need suhted ja kooskõlad üldtunnetatavaks, siis takistaks muutumatu oikoloogiline tunnetus meid asula kui maastikulise organismi vastaselt *resp.* ebakunstiliselt talitamast. Sest Willy Lange'l (97) on tuline õigus, kui ta ütleb: „K u n s t i l i n e o n a s u l a v a i d s i i s, k u i t a l ä b i l o o d u d k u l t u u r m a a s t i k u p i l d i v ä ä r t u s ü l e t a b s a m a l k o h a l o l n u d l o o d u s m a a s t i k u o m a."

Maastikurütm, pinnamoe tõus ja alanemine, oruvorm ja jõejooks, terrass ja perspektiiv, — kõigi nende rikkalikkude võimaluste ja eelduste tunnetamine ning rakendamine ümbrusekunstiliseks loominguks võib tehisümbrust veel mugavamaks ja mõjusamaks teha, kui endine looduslik ümbrus seda oli. Selle käsitluse ülesanne ei ole reegleid ega juhtlauseid üles seada, vaid siin on tahetud ainult aluslikele kujundamisvõimalusile tähelepanu juhtida, kuna asja tehniline sooritamine on rohkem ümbruse-ehitaja ja -kunstniku kui ümbruseteadlase töö-ala.

Tartu asub Põlvamaa tasandikkude ja ürgorgude, looklevate jõgede, põldude, niitude ja salude ning väikeõuede ja tiheda teestiku maastikus (370), mille tasaseil lavul lebab moreenmaterjal ja mille epigeneetilisis orgudes paljanduvad aluspõhja punavad kivimid — devooni liivakivi ja savi. See ühes parasjaheda ilmastu mõjuavaldusiga ning suhtega taimestikku määrab kindlaks linnaehituse „loomuliku" stiili ning näitab kunstiloomingule ta — küllalt avarad ja veetlevad — piirid kätte. Kõige pealt pinnamood: et linna lammi- ja perveosad on niikuinii lamedad, siis tuleb kõrgusevaheldusi alla kriipsutada ja ainult sedavõrt tasandada, kuivõrt seda vajab sõidukite liiklemine. Muidu kohanegu ehitised ja uulid võimalikult pinnamoele, sest tasaseil kohil annab vaheldus häid ümbrusepilte. Eriti hästinähtavaks saavad oruveerud terrassivormi läbi, kusjuures aiastiku, hoonestiku ja katustiku sümfooniline ülestikkukujundamine nad rütmiliselt üldmaastikku asetab. Sama väärtuslik on Emajõe kalda kindlustamine ning korraldamine, mis on osalt juba

Tartu, lk. 386